

UTVRĐIVANJE IZVORNE STRUKTURE OSOBNIH I OBITELJSKIH ARHIVA

Novosel, Sanela

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Polytechnic in
Pozega / Veleučilište u Požegi**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:112:054243>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

VELEUČILIŠTE U POŽEGI
STUDIA SUPERIORA POSEGANA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Polytechnic in Pozega - Polytechnic in
Pozega Graduate Thesis Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U POŽEGI

STUDENT: SANELA NOVOSEL, MBS: 7140

NASLOV ZAVRŠNOG RADA:

**UTVRĐIVANJE IZVORNE STRUKTURE OSOBNIH I
OBITELJSKIH ARHIVA**

ZAVRŠNI RAD

Požega, 2019. godine.

VELEUČILIŠTE U POŽEGI

DRUŠTVENI ODJEL

PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ UPRAVNI STUDIJ

NASLOV ZAVRŠNOG RADA:

**UTVRĐIVANJE IZVORNE STRUKTURE OSOBNIH I
OBITELJSKIH ARHIVA**

ZAVRŠNI RAD

IZ KOLEGIJA ARHIVISTIKA

MENTOR: prof. v. pred. Tomislav Radonić

STUDENT: Sanela Novosel

Matični broj studenta: 7140

Požega, 2019. godine

SAŽETAK

U ovom završnom radu riječ je o utvrđivanju izvorne strukture osobnih i obiteljskih arhiva. U radu su definirani pojmovi osobni arhivi, obiteljski arhivi te sva terminologija povezana s tim pojmovima. Prikazuje povijest osobnih i obiteljskih arhiva te su iznijeti problemi pri utvrđivanju gradiva ovih vrsta arhiva. Osim toga, razmatrati će se i različite vrste dokumenata koji se čuvaju u osobnim i obiteljskim arhivima. Potom će se prikazati osobni i obiteljski fondovi na primjeru prakse.

Ključne riječi: *osobni arhivi, obiteljski arhivi, povijest, problemi pri utvrđivanju gradiva, vrste dokumenata, primjer prakse.*

SUMMARY

This final paper is about determining the original structure of personal and family archives. The paper defines the concept of personal archives, family archives, and all terminology associated with these terms. It presents a history of personal and family archives and identifies problems which are determined by the material of these types of archives. In addition, different types of documents stored in personal and family archives will be considered. The personal and family funds will then be displayed on the practice example.

Keywords: *personal archives, family archives, history, problems in determining material, types of documents, practice example.*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OSOBNI ARHIVSKI FOND	2
2.1. Pojam osobnih fondova	2
2.2. Povijest osobnih arhiva.....	4
2.3. Količina i rasprostranjenost osobnih i obiteljskih fondova	4
2.4. Procjena vrijednosti	5
2.5. Vrste dokumenata sadržane u osobnim fondovima.....	7
2.5.1. Osobni dokumenti tvorca fonda.....	8
2.5.2. Korenspodencija	8
2.5.3. Dnevnici.....	9
2.5.4. Spisi nastali osobnim radom tvorca fonda	9
2.5.5. Pomoćni materijal uz djela tvorca fonda.....	10
2.6.5. Nekonvencionalno arhivsko gradivo	10
2.6. Izlučivanje nakon vrednovanja.....	10
2.7. Praktični primjer osobnog arhivskog fonda-Parun Vesna.....	11
3. OBITELJSKI ARHIVSKI FOND.....	13
3.1. Povijest obiteljskih arhivskih fondova	13
3.2. Pojam obiteljskih fondova	13
3.3. Sadržaj obiteljskih fondova	14
3.4. Registracija obiteljskih arhiva	14
3.5. Problemi obiteljskog gradiva.....	14
3.6. Sređivanje gradiva	15
3.7. Raspored gradiva	16
3.8. Problem korenspodencije	21
3.9. Praktični primjer obiteljskog arhivskog fonda-obitelj Vojnović.....	24
4. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA.....	28

1. UVOD

Prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/18, članak 3.) „arhiv je pravna osoba ili ustrojstvena jedinica u pravnoj osobi (arhiv u sastavu) čija je temeljna zadaća čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskoga gradiva“, a arhivsko gradivo je ovo gradivo koje sadrži trajne vrijednosti za povijest, kulturu, znanost ili druge pojedine djelatnosti, ali i za zaštitu i ostvarivanje prava i interesa pojedinih osoba, a upravo iz toga razloga se i trajno čuva.

Arhivsko gradivo stvara stvaratelj gradiva, a on može biti stvaratelj javne vlasti, pravna ili fizička osoba te grupa osoba koje obavljaju neke određene djelatnost, a čijim djelovanjem nastaje ne samo arhivsko već i samo dokumentarno gradivo.

Arhivsko gradivo dijeli se na nekoliko vrsta, a kroz ovaj završni rad prikazat će se utvrđivanje izvorne strukture osobnih i obiteljskih arhiva.

2. OSOBNI ARHIVSKI FOND

Arhivi koji pripadaju osobnim fondovima, a koji se čuvaju u arhivima i arhivskim odjelima predstavljaju vrijedne i bogate izvore iz kojih se mogu proučavati mnoga područja ljudskih djelatnosti, ali i povijesti u cijelosti. Osobni fondovi u vrlo velikom broju slučajeva nadopunjuju podatke koji postoje u fondovima državnih organizacija, institucija, ustanova, a isto tako ne može se zaobići niti pri proučavanju povijesti i povijesnih istraživanja.

Postoji više termina koji u arhivskoj terminologiji označavaju osobne fondove, a prema autorici Štambuk-Škalić (1995;81) to su sljedeći termini: privatni spisi, rukopisi, rukopisna ostavština, privatna zbirka. Svi ovi termini nisu jasno označavali razliku između fonda i zbirke.

Organska povezanost svih dokumenata koji su proizašli iz djelatnosti tvorca fonda (osobe), a koju ne posjeduje zbirka, jedna je od čestih karakteristika arhivskih fondova pa tako ni ova vrsta nije izuzetak.

Kada je riječ o vrednovanju gradiva, Štambuk-Škalić (1995;81) govori da „vrednovanje gradiva u osobnom fondu provodi se kroz vrednovanje osobe tvorca fonda i ovisi o činjenici koliko on pruža kao izvor za proučavanje povijesnih, pravnih, ekonomskih, upravnih i ostalih društvenih procesa u državi i društvu.“

Vrednovanje svakog pojedinog dokumenta i grupiranje i određene serije gradiva (kao što su primjerice osobni dokumenti ili korenspodencija) obavlja se u procesu sređivanja fonda.

Lučić (2014.) promatra i analizira tematiku osobnih fondova, odnosno ukupnu problematiku vezanu uz navedeno te analizira sa svih aspekata.

2.1. Pojam osobnih fondova

Ova vrsta arhiva najčešće je na stražnjoj polici arhivskih spremišta. Naime, oni su vrijedni, ali neprepoznatljivi. Osobni fondovi su dragocjeni, ali su često gurnuti u stranu. Oni nisu dovoljno iskorišteni te za njih nikada nema dovoljno radne snage.

Prema autorici Lučić (2014; 78) „osobni arhivski fond cjelina je arhivskoga gradiva od trajnoga značenja za kulturu i civilizaciju, povijest ili bilo koju drugu znanost nastala djelovanjem jedne osobe. Osobni fondovi razmjerno su malen segment u ukupnoj količini arhivskoga gradiva što ga arhivi, knjižnice, muzeji i drugi imatelji čuvaju, no zanimljiv i vrijedan izvor za različita istraživanja, za političku, gospodarsku, pravnu, kulturnu i svaku drugu povijest. Vrijednost im je utoliko veća jer nisu nastali iz rada institucije, utemeljene i upravljane od vlasti, već su proizašli iz svakidašnjega života ljudi različitih zvanja, želja i sklonosti. Trebali bi se čuvati cjelovito. Ako se koji dio odvoji, cjelina je okrnjena.“

Navedeno je gradivo dakako ugroženije negoli gradivo uprave. Nije rijetkost da je gradivo osobnih ili obiteljskih fondova neevidentirano te je sam opstanak ovih vrsta fondova u trajnoj opasnosti. Naime, nasljednicima ove vrste fonda često novac znači više nego što im znače njihovi preci pa fondove, u većini slučajeva, prodaju bilo komu i bilo gdje, a prednost imaju oni koji ponude više novca.

Kao što je već navedeno, za osobne fondove postoji više različitih termina, a oni su najčešće: zbirka, privatni spisi, rukopisi, ostavština, privatni arhiv, privatna zbirka, osobni arhiv, osobna zbirka. Svi navedeni pojmovi označavali su privatno porijeklo arhivskog gradiva, a tu se ubrajalo i gradivo koje je nastalo u privatnim ustanovama, tvornicama ili zajednicama. Nije se pravila razlika između osobnih fondova i zbirke kada je riječ o vrsti gradiva.

Godine 1959. u Arhivu Hrvatske je odlučeno da će se arhivsko gradivo određenog djelatnika registrirati kao njegova rukopisna ostavština. Ovim bi se sam fond ove vrste arhivskog gradiva povećavao. Međutim, tijekom višegodišnje obrade gradiva nastalog radom odnosno raznim vidovima djelatnosti jedne ili više osoba, u arhivskoj praksi je prevladao termin osobni fond. Pojam fonda pretpostavlja organsku povezanost, a dokumenti proizašli iz djelatnosti jedne obitelji ili jedne osobe imaju tu osnovnu karakteristiku fonda, isto kao i gradivo nastalo radom državne administracije. Osobni fond nastaje kao cjelina arhivskog materijala stvaranog u točno određeno vrijeme (tijekom života određene osobe), kroz jednu ili više djelatnosti te osobe, u njenom osobnom posjedu ili njegovom neprekidnom upotrebom.(Beuc:1993;27)

Godina rođenja i godina smrti osobe čijim je radom nastao fond predstavljaju vremenske odrednice osobnog fonda. U osobnim fondovima postoji gradivo koje je nastalo ranije i ono koje je nastalo kasnije od ograničenih datuma (npr. prigodni govori, tekstovi, novinski isječci u kojima se govori o tvorcu fonda povodom godišnjica rođenja ili smrti te razni stariji spisi koji su prikupljeni od strane tvorca fonda).

Jedan od problema s kojima se u praksi znanstvenici često susreću je izjednačavanje različitih umjetnih tvorevina, prikupljenih nakon smrti određenog djelatnika i usmjerenih na jedno mjesto "*post factum*", sa samim osobnim fondom u užem smislu. Takav je slučaj s rukopisno-arhivskim i drugim zbirkama primjerice u memorijalnim muzejima i arhivima (pisaca, političara), gdje se uz stvarno postojeće osobne fondove nalaze i raznorodni materijali vezani uz tu osobu, uz sudbinu njenih djela i radova, nasljedstva i slično (a prikupljeni nakon njene smrti i pridruženi tom osobnom fondu). Isto se tako često osobnim fondom neopravdano nazivaju zbirke materijala preuzete u arhivsku ustanovu kao fond pod nazivom osobe od koje je gradivo preuzeto, a zapravo se ne odnose neposredno na tu osobu (npr. zbirka rukopisa,

autografa, pisama, fotografija, crteža, novinskih izrezaka). S obzirom na vrstu i sadržaj arhivskog gradiva, a vezano uz problematiku sređivanja i popisivanja, nužno je precizno razgraničavanje između osobnog fonda, obiteljskog fonda i zbirke.

2.2. Povijest osobnih arhiva

Arhivsko gradivo osobnih fondova potječe iz razdoblja od 1749. do 2006. godine. „Ti su fondovi ostavštine pojedinih više ili manje istaknutih ličnosti iz novije povijesti grada Zagreba i Hrvatske koji osim osobne dokumentacije najčešće sadrže i gradivo koje svjedoči o društvenoj, političkoj ili stvaralačkoj aktivnosti njihovih stvaratelja (na primjer Delićeve studije o Južnim Slavenima, fotografije Milana Pavića, književna ostavština Bogdana Stopara). Posebno se ističu memoarski zapisi (Delićevi memoari iz 1. svjetskog rata, „Stari Zagreb” Dragutina Hirca, „Zbirka kroničarskih spisa” Ivana Peršića). Osim podataka o prošlosti Zagreba, u fondovima se nalaze i prilozi za hrvatsku političku i pravnu povijest od sredine 19. stoljeća (Nugent, Josipović, Pliverić) do novijeg razdoblja (Radić, Peršić, Ribar), prilozi za povijest pomorstva u Kraljevini Jugoslaviji (Zaccaria) i za noviju povijest hrvatske književnosti i kazališta (Stopar).“ (<http://daz.hr/fundus-arhiva/>, 20.07.2019.)

2.3. Količina i rasprostranjenost osobnih i obiteljskih fondova

Iako su različiti kriterij vrednovanja za osobne i obiteljske fondove, u ovome dijelu rada navodit će se podaci za obje grupe, a one zajedno čine poseban odjeljak arhivskog gradiva.

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (1984.) pruža na pregled osnovne podatke o broju osobnih i obiteljskih fondova prema stanju godine 1982. Naime, on sadrži 282 obiteljska fonda, 600 osobnih fondova i 39 osobnih fondova u depozitu.

Prema klasifikacijskoj shemi ti su fondovi grupirani u poseban odjeljak arhivskog gradiva (B. Vlastelinski, obiteljski i osobni arhivski fondovi). Uz njih su osnovane i dvije serije (Razne obitelji i Razne ostavštine) s fragmentima osobnih i obiteljskih fondova, koji su premali da bi tvorili samostalni fond.

„Najveći broj tih fondova nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci i Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i to:

- u *HD A* - 89 obiteljskih, 52 osobna i 36 osobnih fondova u depozitu,
- u *NSB* - 7 obiteljskih, 149 osobnih i 18 fondova glazbenika,
- u *HAZ U* -14 obiteljskih i 130 osobnih fondova.

U povijesnim arhivima najveći broj osobnih i obiteljskih fondova nalazi se u P A Zadar (32 obiteljska, 12 osobnih), PA Zagreb (18 obiteljskih, 28 osobnih), P A Dubrovnik (18

obiteljskih, 19 osobnih), PA Split (12 obiteljskih, 13 osobnih), PA Rijeka (10 obiteljskih, 9 osobnih), PA Osijek (3 obiteljska, 13 osobnih) i PA Varaždin (9 obiteljskih, 4 osobna).“(Štambuk-Škalić:1995;83)

Od 1982. do 1993. godine Hrvatski državni arhiv preuzeo je još 9 obiteljskih fondova, fragmentirano gradivo raznih obitelji, ali i 40 osobnih fondova. Ovakva slika rasprostranjenosti obiteljskih i osobnih fondova rezultat je odnosa prema tom gradivu tijekom povijesnog razvitka. Ti su fondovi prvenstveno sakupljeni u rukopisnim odjelima javnih i sveučilišnih knjižnica, muzeja te akademija znanosti, a ne u državnim arhivima. Upravo se zato veliki broj osobnih fondova nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci te Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i to najvećma fondovi književnika, umjetnika, političara i znanstvenika.

„Arhivske ustanove nisu takvo gradivo preuzimale planski niti sustavno. Glavno zanimanje je bilo usmjereno na popunjavanje državnih arhiva gradivom ustanova državne uprave, temeljeno na pretpostavci da arhivi prvenstveno služe svom osnivaču (dakle državi ili instituciji za čiji su interes osnovani), dok je nabava gradiva kupnjom ili poklonima, a to se prvenstveno odnosi upravo na privatno gradivo nastalo u obitelji ili radom pojedinca, bila manje važna.“(Schellenberg:1968;15)

Ove dvije vrste fondova, osobni i obiteljski, evidentirani su u malom broju slučajeva iako je u skoro u svim zemljama zakonom propisano obvezno prijavljivanje privatnog arhivskog gradiva te se njeno uništavanje i iznošenje iz zemlje zabranjuje.

Arhivska služba ima zadatak da utvrdi postojanje, značaj i količinu toga gradiva radi uvida, evidencije, zaštite ili preuzimanja u arhiv. Time se dakako osigurava bolja zaštita, nadzor i društvena briga nad tim gradivom. Rad vanjske službe na popisivanju i otkrivanju arhivskog gradiva osobnog nastanka, usprkos zakonskim odredbama, još je nedovoljan. Sakupljanje i preuzimanje u državne arhive uglavnom ovisi o pobudama vlasnika. „Oni je mogu pohraniti ili darovati državnom arhivu putem otkupa, poklona ili depozita.“ (Pajalić:1990;237)

2.4. Procjena vrijednosti

Prilikom preuzimanja i sređivanja samog arhivskog gradiva, ono se i procjenjuje. Kada se odlučuje o preuzimanju arhivskog gradiva određene osobe, vrednuje se sam tvorac fonda, a odluci arhivske ustanove o preuzimanju gradiva nastalog radom neke osobe mora prethoditi procjena vrijednosti i doprinosa te osobe, jer inače ne bi bilo razloga da se arhivsko gradivo preuzme i formira osobni fond. Naravno, osobni fondovi nisu rezultat stvaranja bilo kakvih osoba, a značenje tvorca fonda ovisi o njegovom doprinosu različitim područjima društvenog

života i o činjenici koliko on pruža kao izvor za povijesna istraživanja, za proučavanje političkih, pravnih, ekonomskih, upravnih i ostalih društvenih procesa u državi i društvu.

U pravilu ne postoje arhivirani osobni fondovi koji su stariji od početka 19. stoljeća. Ako i postoje, oni su rijetki, a među njima se izdvajaju osobni fond Ruđera Boškovića, Petra Rittera-Vitezovića i drugih. Postoje fragmenti starijeg gradiva osobnog porijekla, ali jedinstvenih starijih osobnih fondova nema. Najveći dio osobnih fondova u Hrvatskoj nastao je tijekom posljednja dva stoljeća. Najbrojniji su osobni fondovi kulturnih i političkih djelatnika i to povjesničara, pravnika, državnih i političkih predstavnika, vojnih osoba i umjetnika. Gradivo nastalo radom u prirodnoznanstvenim područjima rijetko se pohranjuje u državnim arhivima. Takvo gradivo uglavnom ostaje u znanstvenoistraživačkim ili visokoškolskim ustanovama i zavodima u kojima su te osobe radile. (Lučić, 2014)

Osobni fondovi koji su nastali tijekom 19. stoljeća su posebice važni i značajni. Naime, značajni su za istraživanje procesa integracije hrvatske nacije. U arhivskim ustanovama prikupljeno je gradivo znatnog broja sudionika tog procesa, nezaobilazno za spoznavanje neravnomjernog povijesnog tijeka, raznoliko i osebujno, određeno rascjepkanošću hrvatskog teritorija, pripadnošću različitim društvenim strukturama te raznovrsnim ekonomskim, političkim, upravnim i kulturnim uvjetima. Upravo su predstavnici inteligencije, svećenstva i dijela građanstva najzaslužniji za kulturnu homogenizaciju, širenje školstva i prosvjećenosti, standardizaciju književnog jezika, modernu književnost i umjetnost, razvoj humanističkih i prirodnih znanosti te konačno, na prijelazu stoljeća i za početak općehrvatske politike kroz prve zajedničke poteze stranačkih grupa i njihovih prvaka.

Prilikom proučavanja cjelokupnog povijesnog procesa ili pojedinih važnijih pojava, događaja ili područja (npr. povijest poljoprivrede, socijalnih odnosa, politička povijest, povijest kulture), nužno se ukazuje potreba bavljenja osobnim fondovima, osobito fondovima sudionika tih procesa. Nakon prvorazrednog gradiva u fondovima javne uprave, gradivo u osobnim fondovima služi kao nadopuna spoznavanju svih nijansi neophodnih za izradu sinteza.

Za monografsku proučavanje određenog djelatnika, prvorazredni izvori nalaze se upravo u osobnim fondovima. Oni nam omogućavaju spoznaje o pojavama i prilikama koje nisu uočljive u građi institucija, dopunjavaju ih, a ponekad i ispravljaju. (Lučić)

„Nakon što je određeni osobni fond preuzet u arhivsku ustanovu pristupa se, u procesu sređivanja tog fonda, procjeni svakog pojedinog dokumenta pri sređivanju i grupiranju gradiva u serije. Kako je osobni fond cjelina ujedinjena unutarnjim jedinstvom strukture i sastava, arhivist mora zadržati to povijesno jedinstvo utvrđeno u strogo određeno vrijeme. Objašnjenje značenja osobnog fonda kao povijesnog izvora i njegovo historiografsko proučavanje moguće

je jedino putem proučavanja svih dijelova - svih posebnih vrsta izvora koji se obično nalaze u osobnim fondovima i predstavljaju najtipičnije i najkarakterističnije vrste izvora.“(Štambuk-Škalić:1995;86)

2.5. Vrste dokumenata sadržane u osobnim fondovima

Prije nabiranja osnovnih vrsta arhivskog gradiva koja su svojstvena osobnim fondovima, objasniti će se sam način sređivanja te neke od tehničkih problema s kojima se znanstvenici susreću tijekom sređivanja.

U trenutku preuzimanja osobnih i obiteljskih fondova u najvećem broju slučajeva gradivo ne posjeduje točno određen unutarnji raspored i obilježja. Vrlo je čest slučaj da se gradivo predaje u većim ambalažnim kutijama, pomiješanih spisa, bez ili s vrlo šturim popisom. U slučajevima kada u preuzetom gradivu postoji jasno uspostavljen raspored ili je izrađen popis gradiva, najprije treba ustanoviti tko ga je i s koliko stručnosti uspostavio, da li sam tvorac fonda ili neka druga osoba te po kakvom principu, pa prema tome donijeti odluku da li će se taj raspored sačuvati ili će se uspostaviti drugačiji, koji će omogućiti lakše i pravilnije snalaženje u fondu.

Da bi se uopće moglo pristupiti radu s arhivskim gradivom u osobnom fondu, arhivist mora kao pripremu za sređivanje najprije proučiti podatke iz literature o osobi koja je tvorac tog fonda. Time stječe uvid u postojeća saznanja o tvorcu fonda u koja će se naknadno uklopiti (ili ih *revalorizirati*) podaci iz osobnog fonda koji se sređuje. Osim rodbinskih, privatnih, prijateljskih ili neprijateljskih veza s drugim osobama, proučavaju se i cjelokupne prilike i događaji toga razdoblja. Sve su to odrednice koje će usmjeriti pravilno sređivanje, rješavanje nejasnoća i uopće povezivanje raznih događaja i njihovo postavljanje u odgovarajući kontekst. Zatim povijest fonda, raspon godina i sama struktura gradiva daju podatke na temelju kojih će se točno odrediti vrijednost gradiva, donijeti odluka o mogućem izlučivanju ili izdvajanju dijela gradiva, obaviti sistematizacija te izraditi inventar.

Osnovna smjernica za stvaranje strukture inventara je osobitost arhivskog gradiva prisutnog u fondu. Ne može postojati a priori utvrđena shema za sređivanje svih osobnih fondova, nego svaki pojedinačni fond diktira kakav će se raspored uspostaviti. Nakon detaljnog proučavanja arhivist predlaže plan definitivnog inventara s brojem i redosljedom serija u koje će gradivo biti grupirano i sustav sređivanja kod svake pojedine grupe, serije, pod serije." Arhivist pri tome mora paziti da svoj plan inventariziranja prilagodi i svim kasnijim potrebama i mogućnostima korištenja. Prilikom sređivanja potrebno je osnovati osim samih sadržajnih grupa i serija i veći broj pod serija, posebice ako je riječ o osobi koja se bavila političkom

djelatnošću ili je sudjelovala u zbivanjima koja obuhvaćaju višeslojne probleme te o njima sačuvala dokumentaciju. Taje grupa spisa tada od najvećeg značenja dok su ostali spisi (o nasljedstvu, imovini i privatna korenspondencija; spisi koji su inače izuzetno značajni za obiteljske fondove) po opsegu i po značenju mnogo manji od onih koji se odnose na javni rad. S obzirom da se u najvećem broju slučajeva radi o raznovrsnom materijalu, nije ga moguće svrstati u jednu grupu, jer takvo sređivanje ne bi bilo ni od kakve koristi. Prilikom detaljnog sređivanja također je presudna vrijednost svakog pojedinačnog dokumenta, pa se prema tome odlučujemo za kronološki ili sadržajni redoslijed (za razliku od fondova državnih ustanova u kojima se uglavnom rukovodimo urudžbenim brojem dokumenta).

Prema vrstama arhivskog gradiva koja se nalazi u fondu najčešće ju se grupira u serije koje su navedene u sljedećim potpoglavljima.

2.5.1. Osobni dokumenti tvorca fonda

U osobne dokumente tvorca fonda ubrajaju se izvodi iz matičnih knjiga, rodoslovne povelje, genealoška stabla, svjedodžbe o školovanju, indeksi, diplome, putovnice, radne knjižice, imenovanja, rješenja o službi, rješenja o mirovini, diplome o članstvu u raznim društvenim organizacijama i udruženjima, dokumenti o dobivenim nagradama (plakete, spomenice), dokumenti i uvjerenja o braku, oporuke, ugovori o podjeli vlasništva te razne potvrde, preporuke i uvjerenja izdana tvorcu fonda.

Ovo se gradivo sastoji od privatnih autobiografskih dokumenata tvorca fonda i članova njegove obitelji kao glavna vrsta, te kao takva ima prvorazredno značenje za uspostavljanje točne i cjelovite okvirne biografije tvorca fonda. Prilikom sređivanja i izrade inventara uobičajili smo tu vrstu gradiva staviti na početno mjesto. Iako nije na prvom mjestu po važnosti ona predstavlja uvod u samu osobu tvorca fonda.

2.5.2. Korenspondencija

U korenspondenciju ubrajaju se koncepti i kopije pisama koje je tvorca fonda uputio drugim osobama ili određenim institucijama te pisma različitih korenspondenata upućena tvorcu fonda.

Korenspondencija je u većoj ili manjoj mjeri zastupljena u svim osobnim fondovima dok u nekima čini i glavnu seriju fonda. Količinski su najviše zastupljena pisma raznih pošiljalaca dok je u manjoj mjeri prisutna originalna korenspondencija samog tvorca fonda i to samo ukoliko je čuvao svoje koncepte pisama ili kopije. Pri sređivanju osobnog fonda najbolje je korenspondente poredati abecednim redom, jer to omogućuje najlakše korištenje. Moguće je i grupirati posebnu seriju obiteljske korenspondencije (pisma članova obitelji upućena tvorcu

fonda i njegova pisma upućena ostalim članovima obitelji) i seriju korenspondencije s ostalim osobama ili institucijama. Izdvajanje poslovne korenspondencije (npr. dopisivanje s izdavačkim kućama ili uredništvima novina u vezi s izdavanjem tekstova) ne preporuča se, jer je pritom teško izvršiti strogu podjelu korenspondencije, ulazi se u sadržaj svakog pisma, što oduzima mnogo vremena pri sređivanju i ovisi u velikoj mjeri o subjektivnoj prosudbi arhivista koji obavlja tu podjelu. U 19. stoljeću je korenspondencija bila izuzetno brojna, dok se danas širenjem drugih vrsta komunikacije smanjuje.

2.5.3. Dnevnici

Dnevnici, bilježnice sa zapisima, knjige s bilješkama na marginama, kalendari sa zabilješkama, adresari i telefonski imenici pripadaju dnevnicima kao vrsti dokumenata koji su sadržani u osobnim fondovima.

U ovu grupu spadaju svi pisani izvori nastali neposredno u trenutku događanja; najčešće su to dnevnici, pisani obično istoga dana, a isto tako svi zapisi o tekućim događajima u životu, mislima, spoznajama, prosudbama, kojima je cilj bio neposredno utvrđivanje radi pamćenja pojedinačnih činjenica. Iako je dnevnička forma dosta rasprostranjena, prema njoj treba biti kritičan, jer je mnogo podataka u takvim zapisima teško provjeriti. Od originalnih dnevnika treba razlikovati obrađene dnevničke forme (tekstove koji su naknadno napisani ili dopunjavam od strane autora), a također i upotrebu forme dnevnika kao književne vrste. Također su česti memoari odnosno sjećanja o životnom putu tvorca fonda. Ti su tekstovi najčešće pisani za objavljivanje i to uvijek nakon opisanog razdoblja, nakon isteka manje ili više vremena.

2.5.4. Spisi nastali osobnim radom tvorca fonda

U ovu vrstu dokumenata pripadaju pismena izvješća, izvještaji o službenom putu, referati, saopćenja, znanstveni radovi, književni radovi, publicistički radovi, rukopisi, koncepti, ispravci, notni materijal, elaborati, grafički materijal, nacrti, projekti, skice.

Spisi nastali osobnim radom tvorca fonda su najvažnija grupa dokumenata u osobnom fondu, a njen karakter ovisi o djelatnosti kojom se bavio tvorac fonda. Prvenstveno ima povijesno značenje za proučavanje procesa stvaranja, stvaralačke povijesti tvorca fonda i njegovih pojedinačnih djela. Radi se o svim zapisanim djelima tvorca fonda (ovisno o njegovoj djelatnosti ili djelatnostima) u obliku rukopisa, koncepata ili publiciranih djela.

2.5.5. Pomoćni materijal uz djela tvorca fonda

U pomoćne materijale pripadaju ispisi iz arhivskog gradiva, kopije arhivskih dokumenata, ispisi iz knjiga, rukopisi drugih autora, bibliografske bilješke, kartoteke, novinski isječci, separati i publicirana djela drugih autora.

Radi se o raznovrsnom materijalu koji je tvorca fonda prikupio i odložio, kao pomoć u radu na određenom djelu. Često su tu izuzetno važne kopije iz arhivskog gradiva napravljene i prikupljene iz arhiva koji su kasnije uništeni ili se nisu sačuvali i li pak iz teže dostupnih i udaljenih arhiva. Takve kopije ponekad predstavljaju prvorazredan izvor.

2.6.5. Nekonvencionalno arhivsko gradivo

Nekonvencionalno arhivsko gradivo jesu fotografije, likovni materijali i tonski zapisi. Ovo se gradivo u manjoj mjeri nalazi u svim osobnim fondovima, uglavnom umjetnika i pisaca, a manje znanstvenika. U fondovima likovnih, glazbenih i kazališnih djelatnika taj materijal ponekad čini i glavnu seriju, ako je u njemu sadržana djelatnost tvorca fonda. Ponekad se javlja problem s dijelovima takvoga gradiva, koje zapravo predstavlja zbirku nastalu ili sakupljačkom djelatnošću ili zbog potreba posla tvorca fonda, pa se postavlja pitanje da li će se zadržati kao serija gradiva ili će se potpuno izdvojiti iz osobnog fonda (ako se ne odnosi na samog tvorca fonda) i pridružiti već postojećim zbirkama u arhivskoj ustanovi poput kartografske, grafičke, zbirke fotografija i si. ili u knjižnicu. Naravno, svi takvi postupci se opisuju i obrazlažu u uvodnom dijelu. (Štambuk-Škalić: 1995;90)

2.6. Izlučivanje nakon vrednovanja

Tijekom sređivanja u pravilu se izdvajaju zanemarive količine gradiva za izlučivanje. Razlozi za to sadržani su upravo u samom karakteru osobnih fondova tako da je skoro nemoguće izraditi jedinstveni popis gradiva koji bi se mogao primjenjivati tijekom sređivanja svakog takvog fonda. Odluku o izlučivanju posebno otežava i činjenica da se ovo gradivo vrlo često čuva u više arhivskih ustanova ili se dio još uvijek nalazi kod članova obitelji. Arhivist će tu činjenicu utvrditi prije nego započne rad na sređivanju, ali on osobno ne može pregledati svo gradivo koje se nalazi tako dislocirano, da bi stekao uvid u cjelokupno gradivo koje postoji. Isto tako, teško je ustanoviti (ako baš ne postoji pisano svjedočanstvo) da li je sam tvorca fonda ili netko od nasljednika već uništio dio gradiva. Ukoliko, dakle, sređujući jedan osobni fond u jednoj arhivskoj ustanovi arhivist zna da ne radi na cjelokupnom postojećem gradivu, nego da radi samo na jednom dijelu toga gradiva, teško će odrediti kriterije i odlučiti se za izlučivanje.

2.7. Praktični primjer osobnog arhivskog fonda-Parun Vesna

Vesna Parun, 10. travnja 1922. - 25. listopada 2010., bila je hrvatska pjesnikinja. Nakon školovanja u Zlarinu, Šibeniku i Splitu, studirala je romanske jezike i filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1947. bila je slobodna umjetnica, pisala je poeziju, eseje, kritiku i dječju književnost. Prevela je djela sa slovenskog, njemačkog, francuskog i bugarskog jezika. Njezina prva knjiga poezije *Zore i vihori* (1947) dobila je negativne kritike od socijalističkih kritičara. Zlata Kolarić-Kišur.

Počevši od zbirke pjesama *Crna maslina* (1955.) ljubav je bio glavni motiv njezina pisanog opusa. Neprekidno radeći na romantičnoj lirskoj poeziji, od 1960-ih objavljivala je satirične stihove usmjerene na politiku i erotiku. Napisala je više od 20 djela za djecu, od kojih su najistaknutiji i najrašireniji bili *Mačak Džingiskan* i *Miki Trasi*. Napisala je i nekoliko dramskih komada, od kojih je najznačajnija balada *Marija i mornar*. Ona je prva žena u Hrvatskoj koja je svoj novac zaradila isključivo piscem. Objavila je, tiskala i napravila ilustracije za neke svoje knjige. Ostala značajna djela Paruna uključuju:

- Vidrama vjerna (1957)
- Patka Zlatka (1957)
- Ti i nikad (1959)
- Konjanik (1961)
- Otvorena vrata (1968)
- Ukleti dažd (1969.)
- Stid me je umrijeti (1974)
- Igre pred oluju (1979)
- Šum krila, šumske vode (1981)
- Salto mortale (1981)
- Pokraj rijeke Kupe kad se vrapci skupe (1989)
- Nedovršeni mozaik (1990)
- Ptica vremena (1996)
- Smijeh od smrti jači (1997)
- Mozak u torbi (2001)
- Više jadransko (2001)
- Noć za pakost: moj život u 40 vreća (2001)
- Da sam brod (2002)

- Suze putuju (2002)

"Gradivo iz ostavštine Vesne Parun većinom je vezano uz njen dugogodišnji književno-autorski, te manjim dijelom slikarski i prevodilački rad. Također je u manjoj mjeri zastupljeno gradivo koje se tiče članova uže obitelji spisateljice, prvenstveno njenih roditelja, sestara i nevjenčanog supruga Adnana Al-Marzoukija.“
.http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5635, 20.07.2019.)

Korenspondenti s osobnim i osjetljivim komentarima su u ovome osobnome fondu označeni zvijezdicom. Takvu korenspondenciju je prije eventualnog davanja na korištenje potrebno pregledati.

Na kraju osobnog fonda Vesne Parun smješteno je gradivo koje se odnosi na književni rad drugih osoba.

Akvizicija iz 2016. obuhvaća većinom bilježnice s autobiografskim bilješkama. Osim bilješki, ona obuhvaća i neobjavljena i novije objavljena književna djela, pjesme koje je pisala na francuskom jeziku ili prepjevala s hrvatskog, ali isto tako i dva neobjavljena prozna teksta o pisanju i poeziji. U akviziciji je sadržano i 185 novih korenspondenata te 527 fotografija.

„Identifikaciji i sređivanju gradiva pristupilo se krajem 2009. Budući da je gradivo bilo izvorno popisano u više primopredajnih popisa, najprije se identificiralo postojeće stanje u arhivskim kutijama. Gradivo je u znatnoj mjeri bilo fizički izvorno posloženo u omotnice i fascikle sa stvarateljčinim izvornim rukopisnim oznakama, ali najvećim dijelom nesustavno i nepregledno. Novi plan sređivanja utvrđen je sukladno književnoj, slikarskoj, prevodilačkoj, kazališnoj i drugim djelatnostima V. P., kao i njihovom opsegu i značenju.“(
http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5635, 20.07.2019.)

3. OBITELJSKI ARHIVSKI FOND

3.1. Povijest obiteljskih arhivskih fondova

Arhivsko gradivo obiteljskih fondova potječe iz razdoblja od 1511. do 1974. godine. Najveći broj fondova nastao je djelovanjem turopoljskih plemićkih obitelji (Arbanas, Blažeković, Bušić, Cundeković, Ištvančić, Pogledić, Rusz, Spišić, Stepanić, Škrlec, Valenteković, Vrčković), a četiri su fonda istaknutih plemićkih obitelji (Jelačić, Oršić, Rauch i Zrinski) dok su ostali fondovi pojedinih građanskih obitelji koje su se isticale svojim društvenim, ekonomskim ili umjetničkim značajem (Deželić, Turković, Čučković, Vukelić, Kaurić itd.).

„Gradivo obiteljskih fondova pohranjenih u Državnom arhivu u Zagrebu oslikava razvoj hrvatskog društva od feudalnih odnosa i zadružnih gospodarstava u ranom 16. stoljeću do uspostave kapitalističke ekonomike u 20. stoljeću. Fondovi turopoljskih obitelji već su zbog njihove obiteljske povezanosti na neki način isprepleteni i mogu poslužiti kao izvor pri genealoškim istraživanjima. U fondovima pojedinih obitelji reflektiraju se njihovi politički stavovi, naročito o odnosu prema Austriji i Ugarskoj (Škrlec, Jelačić, Rauch), neki fondovi sadržavaju bogate književne ostavštine (Deželić, Vukelić), svjedoče o aktivnom društvenom i humanitarnom angažmanu (Bušić, Deželić, Turković) ili su bogati kroničarskim zapisima (Deželić). Među gradivom se posebno ističu sačuvane izvorne grbovnice obitelji Ištvančić, Pogledić i Rusz, bogate zbirke fotografija (Jelačić, Turković, Čučković, Deželić) i korenspondencija.“ (<http://daz.hr/fundus-arhiva/>, 21.07.2019.)

3.2. Pojam obiteljskih fondova

Pojam privatnog arhiva rastezljiv je i koje on sve fondove obuhvaća, diferencira među pojedinim narodima, a zavisi između ostalog i o političkom i socijalnom sistemu vlasti dotične zemlje. Međutim obiteljski i lični arhivi spadaju svugdje u privatne arhive i privatnik ima pravo vlasti nad njima, uz izvjesna ograničenja koja štite egzistenciju gradiva i pravilan odnos prema njoj.

„Obiteljski arhivi su u pravom smislu riječi arhivski fondovi, jer su nastali organiziranim djelovanjem članova jedne obitelji koja je imala svoje određeno mjesto i ulogu u društvu, jedino moraju ispunjavati uvjet da sadrže takvu kvalitetu dokumentacije i toliku kvantitetu, iz kojega se može dobiti slika privatnog i javnog života dotične obitelji. Poznati teoretičari Casanova, Bautier, Brenecke, Lesch i drugi smatraju arhivima gradivom nastalim slijedom aktivnosti jednog moralnog, a isto tako i jednog fizičkog lica.“(Božić-Buzančić:1971;275)

3.3. Sadržaj obiteljskih fondova

Po svom sadržaju obiteljski arhivi mogu biti gradivo od velike važnosti, dragocjeni izvori za ekonomsku, političku, pravnu i kulturnu povijest. Oni su tim više značajni i interesantni jer nisu nastali iz rada jedne institucije od vlasti osnovane i dirigitane, nego iz svakodnevnog života ljudi raznih zvanja, želja i sklonosti, a povezanih krvnom i afektivnom vezom, te zajedničkim materijalnim interesima. Stoga su to prvorazredni svjedoci vremena u kojem su nastali. Svaki takav arhiv čini jednu cjelinu, i ako se bilo koji njegov dio odvoji, cjelina je okrnjena.

3.4. Registracija obiteljskih arhiva

Dok su arhivi bilo državnih, bilo privatno-pravnih institucija, kao i arhivi nastali radom privatnih privrednika evidentirani već time što je ova djelatnost prijavljena kod nadležnih organa vlasti, obiteljski arhivi nisu nigdje registrirani. Baš zato je ovo gradivo najviše ugroženo, i njegov opstanak je u stalnoj opasnosti. Ekonomska baza, socijalna struktura, pa i afiniteti potomaka starih obitelji promijenili su se. Obitelj je danas sve uži nukleus, diobe su već davno na dnevnom redu, a diobom materijalnih dobara dolazi i do podjele *arhivalija*. Nasljednicima često više predstavlja novac, pa od koga god on došao, nego isprave pradjedova, koje prodaju bilo kome i bilo gdje, ali uvijek uz visoku cijenu.

Međutim javni interes za ovu dragocjenu kulturnu baštinu i pravo naroda da je nadzire i štiti trajno ostaju. Upravo stoga su mnoge države donijele zakone, koji ne dirajući u pravo vlasnika štite ovo gradivo, dok su druge smatrale da će postići veći efekt ako organiziranim društvenim radom stvore kontakt s vlasnicima, uvjeravajući ih, odgajajući u njima ljubav za dokument i nastojeći ih pridobiti bilo za poklon, depozit ili otkup.

3.5. Problemi obiteljskog gradiva

Obiteljski i osobni arhivi nameću arhivskoj službi posebne i brojne probleme već od prvog i najosnovnijeg zadatka kako saznati za njih, pa kako postići uvid u gradivo, kako uvjeriti vlasnika u njenu vrijednost, potrebu stručnog čuvanja, otvaranja javnosti, itd. Osim toga pitanje je da li je korisno uvijek poslužiti se zakonom, iako on postoji, ili pak prilaziti kao prijatelj koji poštuje prošlost obitelji. Sve su to otvorena pitanja, kao i uopće cijela problematika ovog gradiva, o kojoj se raspravljalo i na dva međunarodna arhivistička kongresa: u Parizu 1950. i u Firenci 1956., a da se nisu donijeli definitivni zaključci. Međutim ma koliko ovi problemi bili od bitne važnosti, oni nisu glavna tema ovog članka, pa se nećemo na njima duže ni zadržavati. Možemo jedino naglasiti da je za njegovo rješavanje vrlo važna afirmacija arhivske službe u

zemlji, a posebno arhivske institucije na čijem se području dotično gradivo nalazi, strpljivi i ustrajni rad na terenu i osigurana financijska sredstva, bez kojih u današnje doba teško ima i smisla pomišljati da bi ova vrsta gradiva dospjela u spremišta arhivskih institucija. Pokloni su danas vrlo rijetki svugdje u svijetu, pa i kod nas.

Dužnost je arhivske službe da se pobrine da se obiteljski arhivi srede, bez obzira da li se čuvaju kod vlasnika ili u arhivskim institucijama, i da se za njih izrade takva naučno informativna sredstva koja će omogućiti nadzor nad svakim pojedinim dijelom ovog gradiva. Obične evidencije, posebno za ove arhive, nisu dovoljne.

3.6. Sređivanje gradiva

Obiteljski arhivi stižu u arhivske ustanove obično potpuno izmiješan i, ili su u najbolju ruku samo pojedine skupine sačuvane u originalnom stanju. U istom se stanju ovi arhivi skoro redovito nalaze i kod obitelji.

Oni se obično sastoje od obiteljskih spisa u užem smislu riječi, od spisa nastalih iz privredne djelatnosti obitelji, a uz te spise često su vezani i brojni parnični spisi. Ukoliko se radi o značajnoj obitelji, ovim je spisima priključen cijeli niz fragmenata arhiva raznih javnih institucija, u kojima su pojedini članovi obitelji vršili funkcije, a gradivo su kući donosili za potrebe rada, pa je tako tu i ostala, što je u prošlim stoljećima bio vrlo čest slučaj.

Osim toga, pojedini su članovi često prikupljali značajne dokumente raznih provenijencija, stvarajući tako zbirke, povezane temom ili pak bez ikakve unutrašnje veze. Kad gradivo stigne na sređivanje obično o njoj arhivisti još ništa ne znaju, a gradivo svake obitelji donosi varijacije koje nameću posebne probleme i zahtijevaju kompleksno znanje i duboko zahvaćanje u finese povijesti vremena, posebno onog kraja u kojem je obitelj živjela i djelovala. Potrebno je poznavanje svih mogućih komponenata koje su utjecale da je nastalo gradivo baš takve vrsti i u toj količini.

Prije početka rada mora se, rekli bi, sklopiti poznanstvo s familijom, stoga je potrebno proučiti svu dostupnu literaturu o obitelji i o fondu. Naročito je potrebno proučiti genealoška stabla. Ruski arhivist Novikov kaže da naučno-tehnička obrada po pravilu počinje proučavanjem povijesti tvorca fonda i samog fonda, jer ukoliko ne bi temeljito upoznali tvorca fonda, ne bi mogli pravilno odrediti ni sastav gradiva, ni njene vremenske granice, a mogli bi pogriješiti i kod sistematizacije, opisa, ekspertize vrijednosti, kao i kod škartiranja.

Schellenberg (1968.), služeći se i mišljenjem Ellen Jackson naglašava rekognosciranje kao prvi zadatak. Pregledavat će se gradivo poštivajući sačuvane cjeline i dajući joj privremenu oznaku, a na kartotečnim listićima bilježiti ćemo što izdašnije podatke o sadržaju, lokalitetima,

parničarima, itd., ali u ovoj prvoj fazi rada bolje je što više pažnje posvetiti starom sistemu po kojem je gradivo bilo sređeno i načinu vođenja administracije. Belgijski stručnjak za obiteljske arhive Ernestine Lejour također daje prednost bilježenju podataka na listiće, a taj je za manipuliranje zaista i najpraktičniji, rekla bih jedinstven. Nastojat ćemo doznati tko je ranije gradivo sređivao, da li je sistem arhiviranja mijenjan, zbog čega, i tako dalje.

Čest je slučaj da je gradivo već u obitelji bila inventirano, ali na gradivu nije uvijek bila naznačena signatura, barem ne na cjelokupnoj. Ukoliko gradivo nosi signaturu, vratit ćemo ga u pređašnje stanje, a posebno je to važno ako je pod tom signaturom već publicirana. Međutim ima slučajeva da je za gradivo bio sastavljen inventar, ali signirani su bili samo fascikli, a gradivo unutar njih bila je samo djelomično signirana. U tom slučaju, a ukoliko se radi o ispremiješanom fondu, dužnost je arhivara inventar detaljno proučiti i doći do zaključka, da li je na osnovu sačuvanih cjelina i starog sistema sređivanja, moguće i potrebno kompletno gradivo vratiti u prijašnje stanje, ili samo djelomično, jer provenijencija se preporučuje, ali ona nije više zakon preko kojega se u slučaju potrebe ne bi smjelo preći.

Ima slučajeva kada bi rekonstrukcija fonda striktno po provenijenciji zahtijevala dugi rad, ako je on uvijek i moguć, a koji bi dao manje korisne rezultate od nekog drugog sistema. Stoga je na arhivistu da se odluči za svaki fond posebno. Ukoliko se neće držati starog inventara, odnosno ne u cjelini, mora preći na zadatak koji je od velikog značaja, a to je izrada plana sistematizacije gradiva.

Arhivist mora postići da gradivo što bolje sredi, a da ipak misli i na vrijeme, imajući pri tom uvijek na umu da mora sačuvati organsku cjelinu i jedinstvo materijala, što i Casanova (1966.) naglašava, i da svaka aktivnost familije, njen položaj u društvu i svaki njen važniji član dođu do izražaja. Upravo zato je potrebno sastaviti dobar plan sistematizacije gradiva. Sređivanje obiteljskih arhiva zahtijeva od arhiviste mnogo više samoinicijativnosti i veću širinu znanja, nego rad na drugim fondovima, ali zato mu daje i mnogo više slobode.

3.7. Raspored gradiva

U arhivskoj teoriji postoji nekoliko vrijednih prijedloga za raspored gradiva obiteljskih arhiva. U radu će biti riječ samo o dva. Prvog je dao Eugenio Casanova. On na prvom mjestu predlaže spise koji su bili osnova za stjecanje imovinskih prava: diplome, privilegije, darovštine, oporuke, itd., te sve ostale koji su mogli utjecati na veličinu imovine, a čemu bi uzrok bila aktivnost članova obitelji, ili stjecaj okolnosti. Tu on ubraja trgovačke, industrijske i uopće ekonomske operacije, kao i sve posljedice zakonodavstva u pogledu feudalnih i političkih promjena.

U istu grupu on uključuje i spise koji su bili baza ugleda obitelji, a ti su bili vezani uz neka materijalna dobra. To bi bila i osnova za povijest obitelji. Iza toga bi došli spisi koji pokazuju u koje je sve svrhe obitelj koristila svoja dobra. To je uprava dobara, koja ujedno mora pokazati sve javne i privatne aktivnosti članova obitelji. Uz nju bi došla i korenspondencija sređena kronološki po serijama.

Čistu administraciju dijeli Casanova (1966.) prema posjedima, i to pokretnim i nepokretnim, a nepokretne posjede dijeli na gradske i seoske. Na kraj stavlja sve ono što pokazuje kulturu i ulogu obitelji u njoj: spise, zbirke, kodekse, otiske, kako od biblioteke, tako od muzeja. U dodatku bi došli arhivi drugih familija, sređeni istim redom kao i arhiv prve. Unutar serija Casanova preporučuje slaganje spisa kronološkim redom.

U Casanovinoj shemi serije su vrlo široke, a naročito prva, zapravo ih je premali broj, pa gradivo jednog bogatog obiteljskog arhiva ne bi došla dovoljno do izražaja, a posebno ne bi došle do punog izražaja trgovačke i privredne aktivnosti, koje nisu samo važne kao osnova za sticanje obiteljskog posjeda, nego i kao aktivnosti koje su imale upliva na ekonomski razvoj, a s tim i na civilizaciju dotičnog kraja.

Drugi je plan dao bivši direktor Francuskih arhiva Charles Samaran. Pošto je to dobro razrađen solidan plan. Samaran gradivo dijeli na četiri osnovne grupe, a unutar njih na veći broj podgrupa.

U prvu grupu stavlja on uvodne dokumente i dokumente koji se odnose na arhiv i stare inventare. Druga grupa obuhvaća dokumente obitelji i dijeli se na tri podgrupe, koje su opet dalje razrađene.

U prvoj podgrupi su spisi koji se odnose na cijelu obitelj, a sređeni su po vrsti: genealoška stabla, počasni naslovi, privilegije. Tu spadaju i registri odluka i naredaba, evidencije o kućnim troškovima i serije računa, pa korenspondencija aktivna i pasivna. Konačno tu ubraja i parnice koje se odnose na obiteljske poslove, a protežu se na više od jedne generacije.

U drugu podgrupu ove grupe, spadaju posebni, tj. lični spisi, a morali bi biti sređeni po licima u okviru generacija.

U prvu generaciju dolazi glava obitelji sa svim članovima, osim onih koji mogu osnovati mlađu ili nezakonite grane, ti će doći kasnije. Iza toga dolaze spisi sina koji je glava obitelji poslije očeve smrti, i članova njegove obitelji, i tako dalje po generacijama.

Samaran preporučuje da se u ovoj podgrupi u posebnim dosjeima složi korenspondencija upućena pojedincima, kao i parnice koje su pojedina lica vodila, ukoliko nisu u ono doba učinjene posebne serije.

Iza toga bi došle mlađe grane ili nezakonite, u posebnim grupama s dokumentima poredanim istim redom. Spise srodnih obitelji stavlja Samaran u treću podgrupu, oni bi trebali biti sređeni abecednim redom po obiteljima, ili kronološkim po srodstvu, ukoliko su sačuvani samo fragmenti arhiva. Ukoliko je pak sačuvan cijeli arhiv treba ga sređiti posebno i istim redom kao i arhiv glavne obitelji.

Treća grupa obuhvaća spise vlastelinstva, a podijeljena je na pet podgrupa, koje se opet dijele na više skupina. U prvu podgrupu spadali bi opći spisi. U drugu vlastelinska prava u pravnom smislu riječi — suverenitet. U treću feudalna prava — vrhovna gospoštija. U četvrtu zemljišna prava (imanje), a u petu desetine dane u leno. Svako vlastelinstvo trebalo bi sređiti istim redom. U četvrtu i zadnju grupu došla bi *miscellanea*, koja bi obuhvaćala sve neodređene dokumente koji ne spadaju ni u jednu od prethodnih grupa, strance u fondu, fragmente uveza, itd.

Samaranov je plan dobro razrađen, svaki član obitelji dolazi do izražaja, svaki posjed posebno. Ovaj je plan sastavljen za arhive vlastelinskih obitelji (a takav mu je i naziv »*Shema pour le classement d'un chartrier seigneurial*«), koje su bili nosioci političkih i sudskih prerogativa (tzv. *dominikalna vlast*) na svojim feudima, pa ga već stoga ne možemo u cjelini primijeniti na arhive svih obitelji, na pr. obitelji građanskog porijekla, koje su raznim privrednim i financijskim akcijama ojačale svoj ekonomski položaj i ugled u društvu, te su neke od njih tokom vremena došle i do plemićkih titula.

To tim više što takav način kreiranja novog plemstva (*noblesse de robe*) dolazi u fazi kasnog feudalizma, kada apsolutna monarhija svojim centralističkim težnjama želi ukinuti dominikalnu vlast čak i originalnih plemićkih obitelji i zamijeniti vlašću svojih plaćenih funkcionera.

Jednako tako se ovaj plan ne bi mogao u cjelini primijeniti na arhive dalmatinskih obitelji, jer — kako je poznato — u Dalmaciji je dominirao kolonatski, tj. pretežno obvezno — pravni odnos (zasnovan na ugovoru) između neposrednog obrađivača zemlje i plemića kao zemljišnog vlasnika. Stoga smo koristeći se prikazanim shemama i našim iskustvom nastojali doći do plana koji može obuhvatiti cjelokupno gradivo ovakvih obitelji, sa svim spisima njenih istaknutih članova, s administracijom velikih zemljišnih posjeda, od kojih su najveći dio obrađivali koloni, i sa spisima iz njihovih privrednih djelatnosti, a da sve u njemu dođe do izražaja.

Casanova govoreći o inventarizaciji gradiva između ostalog kaže, da inventar predstavlja skup spisa jednog pravnog lica — bića »ente« raspoređenih povijesnom metodom, tako da oživi koliko je to moguće aktivnost tog bića i način njegovog funkcioniranja. Inventar

je zapravo slika rasporeda gradiva. Prema našem prijedlogu plana gradivo bi podijelili na šest osnovnih grupa.

U prvu bi došli spisi obitelji u užem smislu riječi jer je upravo obitelj bila nosilac cijele te djelatnosti. Za socijalnu povijest interesantan je razvoj pojedine obitelji i njena uloga u društvenom i političkom životu. Kolikogod je nju društvo formiralo i upravo takve prilike u kakovima je živjela, toliko je ona, a posebno njeni istaknuti članovi, davala pečat svome kraju.

U prvu podgrupu došla bi genealoška stabla sačuvana u fondu, jer su ona od prvorazredne važnosti da bi kronološkim redom upoznali pojedine članove i njihovo srodstvo s drugim obiteljima putem ženidbenih veza. U drugu podgrupu došle bi isprave kojima je obitelj dobila plemstvo, razna odlikovanja, privilegije, itd. U treću podgrupu došle bi parnice u vezi obiteljskih problema, na pr. časti, kažnjavanja, privilegija, itd. U četvrtu podgrupu došla bi cjelokupna kućna administracija s evidencijama, računima, raznim potvrdama, itd. Peta podgrupa sadržavala bi lične spise pojedinih članova obitelji poredane po generacijama.

Druga grupa obuhvaćala bi sve spise o posjedima obitelji i dijelila bi se na dvije podgrupe.

U prvu bi došli svi spisi o zemljišnim posjedima, koji su obično bili dani u kolonat, a prihodi s tih posjeda bili su jedna od glavnih ekonomskih osnova obitelji. Tu dolaze spisi koji su bili pravna osnova posjeda: kupoprodajni ugovori, ugovori o zamjeni zemalja, kolonatski ugovori, i uopće ugovori o poboljšicama.

Dalje bi tu došle parnice u vezi zemljišnih posjeda i kolonatskih prava, te cjelokupna administracija posjeda: računi, evidencije, knjige prihoda i rashoda, evidencije o urodu, itd. Po mogućnosti i ove bi spise dijelili po posjedima, ukoliko samo gradivo ne diktira drukčije. U drugu podgrupu došli bi SDis i o posjedima u gradovima, to se uglavnom odnosi na zgrade. Tu bi opet došli privatno-pravni ugovori o vlasništvu, o davanju zgrada, ili pojedinih prostorija u najam, parnični spisi, nacrti, ugovori, predračuni za gradnju ili popravke kuća, s imenima majstora, kvalitetom materijala, itd. što sve ovu podgrupu čini posebno značajnom, i cjelokupna administracija uopće. Treću grupu činili bi spisi nastali iz privrednih djelatnosti obitelji. T u opet dolaze spisi koji čine pravnu osnovu mogućnosti djelovanja, parnični spisi u vezi s tim djelatnostima, te kompletna administracija istih.

Ukoliko se obitelj bavila s više različitih djelatnosti sredit ćemo ih po vrstama, tako da bi najprije došla djelatnost koja je bila najjače razvijena, od koje je familija imala najveću korist, a pogotovo ako je ta djelatnost bila od posebnog značaja za kraj. Privredne aktivnosti su važne s raznih aspekata, a naročito za zaostale krajeve, pa je potrebno i stoga već da unutar arhiva gradivo koje se odnosi na njih dođe do izražaja. Ukoliko su u glavni arhiv upali fragmenti arhiva

srodnih obitelji oni će činiti četvrtu grupu, a sredit ćemo ih abecednim redom po obiteljima, kako predlaže i Samaran.

Ukoliko je sačuvan dobar dio, ili cijeli arhiv neke druge obitelji, sredit ćemo ga posebno istim sistemom kao i arhiv glavne, ili pak onim kojeg gradivo bude zahtijevalo. Imamo slučajeve kada jedna obitelj nasljeđuje posjede glavne obitelji, pa čak i njene privredne aktivnosti, bilo ženidbenim vezama, ili na neki drugi način.

Petu grupu činila bi *Miscellanea*, u koju ćemo svrstati spise koji ne ulaze u nijednu od gornjih serija. U stručnoj se literaturi preporučuje da ova grupa bude što manja, jer svaki dokument koji nije našao mjesto u jednoj od predviđenih grupa, a mogao bi tamo spadati, gubi na vrijednosti, a time gubi i cijeli fond na zaokruženosti.

U šestu grupu smjestit će se zbirka. Bitna razlika između zbirke i fonda je u tome što se zbirka ne sastoji od spisa nastalih iz organiziranog rada pravnog ili fizičkog lica, nego sadrži skup dokumenata različitih provenijencija sakupljenih intencijom jedne ili više ličnosti, bilo na osnovu sadržaja ili vanjskih karakteristika, ili pak bez ikakve unutrašnje ili vanjske veze. H. O. Meissner u svom članku o privatnim arhivalijama i privatnim arhivima, diferencira zbirku »*Sammelgut*« od fonda »*Archivgut*«, »*Registraturgut*« i kaže da zbirci fale osnovne registraturne karakteristike koje može imati fond.

U smislu provenijencije zbirka nije dio obiteljskog arhiva, ali pošto su nju skupili članovi obitelji, ona odražava jedan vid njihove intelektualne aktivnosti, kulturu obitelji, kao što i Casanova naglašava. Time zbirka ulazi u okvir odnosnog obiteljskog arhiva u širem smislu riječi, te dopunjava sliku obitelji. Osim čisto obiteljskog gradiva i zbirke rekli smo da u arhivima značajnih obitelji vrlo često nalazimo gradivo koje je nastalo u javnim institucijama, bilo državnim ili crkvenim, bankama, društvenim organizacijama, itd., u kojima su pojedini članovi obitelji bili funkcioneri.

Oni su radi rješavanja radnih problema gradiva donosili kući, a stariju vjerojatno i radi ostvarivanja svojih prava. Gradivo je kod njih ostalo i tokom vremena priključena je obiteljskom arhivu. To je vrlo česti slučaj ne samo kod nas nego i u svijetu.

Tu ćemo gradivo grupirati prema ustanovama u kojima je nastala. Ukoliko arhivska institucija koja čuva dotični obiteljski arhiv, čuva i arhiv te institucije priključit ćemo mu i ovaj dio gradiva, a fragmente gradiva ostalih arhiva poredat ćemo abecednim redom po ustanovama i možemo ih priključiti kao aneks obiteljskom arhivu. Rekli smo da u petu podgrupu prve grupe predviđamo lične spise članova obitelji. Oni bi ovako sređeni činili lične arhive u okviru obiteljskog arhiva. Rekli smo da isti prijedlog daje i Samaran.

Tog rasporeda držala se i francuska arhivistkinja Suzanne d'Huart u inventaru bogatog arhiva obitelji Rohan-Boillon. Bez obzira da li se sačuvao veći ili manji broj spisa jedne ličnosti: korenspondencije, parničnih spisa, bilježaka dnevnika s ratišta, sve je to ona grupirala u arhiv odnosnog lica.

U svom članku o obiteljskim i ličnim arhivima i zbirkama Smilika Đurić (1969;63) kaže da je obiteljski arhiv prirodni nastavak osobnog arhiva. To je točno, ali šta više on sadrži i cijeli skup ličnih arhiva sa zajedničkim poslovima i akcijama, koje su kontinuirano tekle kroz više generacija, sa zajedničkim materijalnim interesima, itd.

Međutim, pojedine akcije i afiniteti i društveni rad bili su individualni i u njima je djelovala samo jedna ličnost, skoro ili potpuno nepovezano s ostalim članovima obitelji. Stoga je potrebno to gradivo i vezati uz dotičnu ličnost, jer će ono tek tako biti na svom pravom mjestu. Ukoliko bi se pojedini dijelovi promatrali odijeljeno ne bi u pravom svjetlu pokazali aktivnost, sposobnost i rad jednog lica, koje je u krajnjoj liniji bilo ipak član obitelji iz koje je niklo i kojoj je nešto doprinijelo, odnosno oduzelo, već prema svojim pozitivnim ili negativnim aktivnostima i svojstvima.

3.8. Problem korenspondencije

U obiteljskim je arhivima često sačuvana vrlo bogata korenspondencija i privatna i poslovna. Ukoliko možemo konstatirati kako je ona bila sređena vratit ćemo je u prvobitno stanje.

Međutim, nije rijetkost da u obiteljskim arhivima nalazimo mase rasutih pisama i na arhivistu je dužnost da ih dovede u red. Pokušaj rekonstruiranja starog sistema sređivanja bio bi u većini slučajeva uzaludan, barem za cjelokupnu korenspondenciju, jer su pojedini članovi pisma odlagali na razne načine i tematski i kronološki i alfabetski po autorima, a često i kombinirano.

U praksi su najčešća dva sistema po kojima se preporučuje sređivanje korenspondencije, kronološki i abecedni. Casanova preporučuje kronološki sistem unutar serija, jer bi tako svako pismo došlo u svoj ambijent. Schellenberg smatra da kronološki red najbolje odgovara povjesničaru, jer se tako vijesti o osobama i događajima redaju kronološkim redom. Abecedni red preporučuje tamo gdje pisma sadrže pretežno lične informacije.

Kronološki red istina ima pozitivnih strana jer on bolje prikazuje tijek događaja, ali mišljenja smo da abecedni red ipak ima više prednosti. U korenspondenciji sređenoj abecednim redom imena autora dolaze do izražaja, pa je time i vrijednost cijele korenspondencije, a i cijelog fonda uočljivija.

Osim toga, ako je više korenspondenata jedan te isti predmet tretiralo, to je bilo i više mišljenja, jer je svako lice imalo svoj stav prema odnosnom događaju ili problemu, pa proučavajući pisma svakog pojedinog korenspondenta posebno, istraživač ima veću mogućnost kompariranja mišljenja, a time može i lakše doći do istine.

Casanova preporučuje podjelu korenspondencije na serije, a Meissner dijeli privatnu od poslovne korenspondencije. I jedna i druga podjela unijela bi kod nesređenog gradiva i previše ličnog kriterija arhiviste kojemu je rad na sređivanju povjeren.

Osim toga, u pismima se najčešće tretiraju i poslovni i lični problemi, a vrlo često u jednom te istom pismu ima govora o više različitih poslova, pa je teško odrediti pravo mjesto. Schellenberg predlaže izdvajanje priloga od pisama s tim da se bilješkom označi veza među njima.

Problematika na koju se nailazi prilikom sređivanja obiteljskih arhiva vrlo je široka. Tolika je raznolikost dokumenata u gradivu ove provenijencije, da se arhivist i uz dobro postavljeni plan vrlo često nađe pred dilemom u koju grupu uvrstiti pojedini dokument, i da li spada u ijednu od predviđenih grupa. Stoga je za sređivanje ovih arhiva potrebno radno iskustvo i solidna priprema.

Što se tiče škartiranja posebno kod ove vrste fondova mora se imati najstroži mogući kriterij. Svaka i najmanja bilješka, svaki i najmanji prilog može biti značajan i za proučavanje same obitelji, i povijesti na širem planu. Arhivist tu mora biti vrlo rigorozan. Bolje da se neki spis sačuva, pa makar on i ne predstavljao veliku vrijednost, nego škartiranjem uništiti bilo šta, šta bi nauci moglo dati i najmanji prilog.

Konačno, pošto je svaki dokument dobio u fondu svoje definitivno mjesto potrebno je cijeli fond signirati. Signaturu će nositi sam fond da bi dobio svoje određeno mjesto, među ostalim fondovima, koji se čuvaju u istoj arhivskoj instituciji, a signaturu će nositi i svesci i fascikli, a svaki list i svaki spis u njima biti će numeriran.

Prema Bautier-ovoj definiciji signatura jednog dokumenta ili sveska je sredstvo pomoću kojega možemo odnosni dokument ili svezak identificirati u spremištu. Na osnovu iskustva mišljenja smo da je kod ovakvih zatvorenih arhiva, ukoliko znamo barem prema mogućnosti da nećemo dobiti još gradiva iste provenijencije, bolje zatvoriti serije, tj. da brojevi fascikala i svezaka teku unutar fonda kontinuirano.

Ovaj je sistem praktičniji i radi lakšeg kontroliranja materijalnog stanja gradiva i radi samog snalaženja arhivista. Kad je gradivo sređeno i signirano prijeći ćemo na izradu naučno-obavještajnih sredstava. To je u prvom redu inventar. Već kod završne faze sređivanja moramo se odlučiti na vrstu inventara. Pošto u obiteljskim arhivima ima redovito uz vrlo vrijedno

gradivo i veliki broj manje značajnih dokumenata, najviše bi odgovarao sumarni dio inventara, u kojem će najvažniji dijelovi, kao i oni koji se ne mogu uklopiti u veće cjeline, a od posebnog su značaja, biti dani analitičkim načinom. Kod ovakve vrste gradiva dobro je da u inventarskom popisu budemo opširniji, a da ipak inventar bude pregledan. Tako možemo uz imena parničara donijeti i uzrok parničanju, a isto tako spomenuti i važnije priloge, i važnije priloge uz pisma. Uz inventar sastavit ćemo topografski, onomastički i predmetni indeks:

Za predmetni indeks, poznajući dobro gradivo, odredit će se izvjesni broj grupa i sastaviti shema koje će se u toku rada držati, a prema potrebi je i korigirati. I kod onomastičkog i topografskog indeksa moramo paziti da ne upadamo u nepotrebnu širinu.

Inventar u obliku knjige mora sadržavati dobar predgovor koji je podijeljen u dva dijela. Vrlo je važno da u ovom dijelu predgovora damo pregled važnijih događaja u obitelji, bilo da su se oni odnosili na promjene imovinskih prilika, bilo na ugled u društvu.

U drugom dijelu mora se dati povijest samog gradiva, prikazati sistem kojim je obitelj vodila administraciju, opis i obrazloženje našeg rada na fondu, kao i sheme po kojoj smo rasporedili gradivo. Objasniti ćemo svaku seriju i pod seriju, a napomenuti ćemo i cjeline originalno sačuvane. Vrlo je važno da donesemo podatke o dijelovima gradiva koji su propali i koji su otuđeni, ako nam je to moguće utvrditi. Slijedit će shema sistematizacije gradiva s oznakom signatura, pa popis kratica. U prilogu je dobro donijeti genealoško stablo glavne obitelji, a isto tako i srodnih, ako je i njihovo gradivo dano u inventaru. Na kraju inventara dat ćemo sva tri indeksa, a isto tako bibliografiju djela o obitelji i njenim pojedinim članovima, bibliografiju fonda, kao i djela koja su pojedini članovi obitelji objavili.

Inventari osobnih i obiteljskih arhiva koje objavljuje uprava arhiva Francuske ilustrirani su fotografijama bilo značajnijih članova, bilo vrijednih i vizualno efektivnih dokumenata, što sve približava fond korisniku. Za naročito vrijedne dokumente, a posebno za diplome možemo se odlučiti i na izradu regesta, iako se danas regesta u svijetu sve manje prakticiraju, jer se u njima previše odražava lični interes arhiviste, a cijeli sadržaj dokumenta nije moguće dati. Ako se ipak na to odlučimo, onda ćemo svo gradivo u inventaru prikazati sumarnim načinom, jer bi inače u regestima ponavljali dijelove dane analitičkim načinom.

Regesta pisana u obliku kartoteke složiti ćemo kao katalog bilo tematski, bilo kronološki, a objavit ih možemo u prilogu inventara sa zajedničkim indeksima. Tokom sređivanja gradiva prikupljamo podatke za naučno-informativna pomagala. Nastojat ćemo bilježiti što više podataka iz sadržaja svakog sveska, fascikla i dosjea. To neće sve ući u inventar, ali će nam poslužiti za predmetni katalog, koji je itekako koristan za proučavanje fonda. Osim navedenih naučno-informativnih sredstava potrebno je da imamo i vodič fonda.

U vodiču će se ponoviti mnogi podaci koji dolaze i u inventar, ali će doći i podaci koje u inventaru nismo dali. Od tih bi spomenula opis gradiva po serijama i podserijama, što ćemo donijeti opširnije i slobodnije, nego što smo to mogli dati u inventaru. Dužnost je arhiviste da naučno-informativna sredstva budu što bolje sastavljena, jer su ona značajan prilog arhivske službe razvoju povijesne znanosti.

3.9. Praktični primjer obiteljskog arhivskog fonda-obitelj Vojnović

Vojnović bila je srednjovjekovna srpska plemićka obitelj koja je tijekom 14. stoljeća igrala važnu ulogu u Srpskom carstvu, posebno nakon smrti cara Dušana (kralj 1331-1346, car 1346-1355), kada su za vrijeme pada srpskog carstva njegov predstavnik veliki knezovi Vojislav Vojnović (oko 1355-1363.), a kasnije i njegov rođak Nikola Altomanović (1366.-1373.) bili najjači okružni gospodar u srednjovjekovnoj Srbiji.

Njezin je utemeljitelj bio Vojvoda Vojin koji je za vrijeme vladavine Stefana Dečanskog nadzirao područja oko Gacka. Tijekom godina njihova se imovina širila, a njegovi nasljednici Vojislav i Nikola držali su područje od granica Republike Ragusa, Kotorskog zaljeva i tvrđave Zvečan do Rudnika. Moć posljednjeg Vojnovićeva predstavnika razbila je zajedničku koaliciju koju su činili knez Lazar (1371-1389) i ban Tvrtko (ban 1353-1137, kralj 1377-1391), uz potporu ugarskog kralja Luja I (1342 –1382.) Koji je tijekom ljeta i jeseni 1373. poslao bana Mačve Nikolu Gorjanskog starješinu sa 1000 koplja. Zemlje Vojisavljevića su podijeljene, a Nikola je zarobljen i oslijepljen u tvrđavi Užice, nakon čega je dobio malo imanje na kojem umro je nakon 1398. godine, kada je posljednji put spomenut u izvorima kao živ. Tijekom 14. stoljeća obitelj Vojnović bila je povezana s drugim srpskim plemićkim obiteljima, poput Branivojevića i Mladenovića.

Moć obitelji Vojnović ostavila je svoj trag u srpskoj narodnoj tradiciji, tako da se pojavljuju u epskoj narodnoj poeziji, u pred-kosovskom ciklusu (Miloš Vojnović), a spominju se kao graditelji i arhitekti srpskih srednjovjekovnih građevina u Vučitrnu, Stari most (Vojnovića most) i utvrda (Vojnovića Kula).

Prema folkloru, obitelj je došla s Kosova, iz Vučitrna, gdje se nalazi Vojnovićev most i Vojnovićev toranj.

Gradivo fonda ove obitelj preuzeto je otkupom u 13 akvizicija: 5/1948, 9/1948, 3/1974, 29/1974, 31/1974, 21/1975, 19/1976, 24/1977, 9/1980, 25/1983, 10/1987, 10/1988, bez broja/1993.

U fondu se čuva gradivo obitelji Vojnović kao i pojedinih njezinih članova. U seriji Obitelj Vojnović su spisi koji se odnose općenito na obitelj te nekoliko pojedinačnih spisa

starijih članova obitelji koji su tako malobrojni da se za njih nije stvarala posebna serija. Tu su i osmrtnice, novinski isječci i fotografije svih članova obitelji. Po cjelovitosti i opsegu najistaknutija je serija Lujo Vojnović. Gradivo fonda nije izlučivano te je djelomično dostupno javnosti.

„Arhivski fond snimljen je na mikrofilm u zaštitne i sigurnosne svrhe. Za korisnike je izrađena digitalna snimka visoke rezolucije dobivena skeniranjem mikrofilma pomoću uređaja SunRise 2000. Fotografije su snimane zasebno na plošnom skeneru u TIFF formatu.“
(http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_4698, 21.07.2019.)

4. ZAKLJUČAK

Arhiv je pravna osoba ili ustrojstvena jedinica u pravnoj osobi (arhiv u sastavu) čija je temeljna zadaća čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskoga gradiva. Arhivsko gradivo je odabrano dokumentarno gradivo koje ima trajnu vrijednost za kulturu, povijest, znanost ili druge djelatnosti, ili za zaštitu i ostvarivanje prava i interesa osoba i zajednica, zbog čega se trajno čuva.

Arhivi koji pripadaju osobnim fondovima, a koji se čuvaju u arhivima i arhivskim odjelima predstavljaju vrijedne i bogate izvore iz kojih se mogu proučavati mnoga područja ljudskih djelatnosti, ali i povijesti u cijelosti. Osobni fondovi u vrlo velikom broju slučajeva nadopunjuju podatke koji postoje u fondovima državnih organizacija, institucija, ustanova, a isto tako ne može se zaobići niti pri proučavanju povijesti i povijesnih istraživanja. Osobni arhivski fond cjelina je arhivskoga gradiva od trajnoga značenja za kulturu i civilizaciju, povijest ili bilo koju drugu znanost nastala djelovanjem jedne osobe.

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (1984.) pruža na pregled osnovne podatke o broju osobnih i obiteljskih fondova prema stanju godine 1982. Naime, on sadrži 282 obiteljska fonda, 600 osobnih fondova i 39 osobnih fondova u depozitu.

Prema klasifikacijskoj shemi ti su fondovi grupirani u poseban odjeljak arhivskog gradiva (B. Vlastelinski, obiteljski i osobni arhivski fondovi). Uz njih su osnovane i dvije serije (Razne obitelji i Razne ostavštine) s fragmentima osobnih i obiteljskih fondova, koji su premali da bi tvorili samostalni fond.

Prilikom preuzimanja i sređivanja samog arhivskog gradiva, ono se i procjenjuje. Kada se odlučuje o preuzimanju arhivskog gradiva određene osobe, vrednuje se sam tvorac fonda, a odluci arhivske ustanove o preuzimanju gradiva nastalog radom neke osobe mora prethoditi procjena vrijednosti i doprinosa te osobe, jer inače ne bi bilo razloga da se arhivsko gradivo preuzme i formira osobni fond.

Obiteljski arhivi su u pravom smislu riječi arhivski fondovi, jer su nastali organiziranim djelovanjem članova jedne obitelji koja je imala svoje određeno mjesto i ulogu u društvu, jedino moraju ispunjavati uvjet da sadrže takva kvaliteta dokumentacije, iz kojega se može dobiti slika privatnog i javnog života dotične obitelji. Poznati teoretičari Casanova, Bautier, Brenecke, Lesch i drugi smatraju arhivima gradivom nastalim slijedom aktivnosti jednog moralnog, a isto tako i jednog fizičkog lica.

Po svom sadržaju obiteljski arhivi mogu biti gradivo od velike važnosti, dragocjeni izvori za ekonomsku, političku, pravnu i kulturnu povijest. Oni su tim više značajni i interesantni jer nisu nastali iz rada jedne institucije od vlasti osnovane i dirigitane, nego iz svakodnevnog života ljudi raznih zvanja, želja i sklonosti, a povezanih krvnom i afektivnom vezom, te zajedničkim materijalnim interesima. Stoga su to prvorazredni svjedoci vremena u kojem su nastali. Svaki takav arhiv čini jednu cjelinu, i ako se bilo koji njegov dio odvoji, cjelina je okrnjena.

LITERATURA

Literatura:

Knjige:

1. Beuc, I. (1993.): Božić-BuRukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića, Arhiv Hrvatske, Zagreb
2. Bosnar, M. (2012.): Vesna Parun-analitički inventar: osobni arhivski fond HR-HDA-1755., Hrvatski državni arhiv, Zagreb
3. Božić-Buzančić, D. (1971.): Obiteljski arhivi-sređivanje i naučna obrada, Hrvatski državni arhiv, Zagreb
4. Casanov, E. (1966.): Arhivistica, Ristanpa anastatica, Siena
5. Đurić, S. (1969.): Pojam ličnog finda i zbirke i formiranje zbirke „Varia“, Arhivski pregled br. 1, Beograd
6. Lučić, M.(2014.): Osobni arhivski fondovi, HDA, Zagreb
7. Pajalić, D. (1990.): Metodologija zaštite arhivske građe u privatnom vlasništvu, Vjesnik HAR, Rijeka
8. Schellenberg, T.R. (1968.): Moderni arhiv, izdanje SDAJ, Beograd
9. Štambuk-Škalić, M. (1995.): Vrednovanje arhivskog gradiva u osobnim arhivskim fondovima, Arhivski vjesnik, god 28

Općenormativni akti:

1. Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine 61/18

Priručnici:

1. Ivanović, J.(2010): Priručnik iz arhivistike, Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Internetske stranice:

1. <http://daz.hr/fundus-arhiva/>, 20.07.2019.
2. <http://arhinet.arhiv.hr/>, 20.07.2019.

Izvori znanja

1. Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima
2. Hrvatski državni arhiv

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Ja, Sanela Novosel, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog/diplomskog rada pod naslovom Utvrđivanje izvorne strukture osobnih i obiteljskih arhiva te da u navedenom radu nisu na nedozvoljen način korišteni dijelovi tuđih radova.

U Požegi, 02.09.2019.

Ime i prezime studenta
